

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ АНГЛОМОВНИХ ДОКУМЕНТІВ НАТО

ENGLISH LANGUAGE NATO DOCUMENTS LEXICAL MEANS USE AND TRANSLATION PECULIARITIES

Пальчевська О.С.,

orcid.org/0000-0002-2090-4870

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Іванишин Н.Л.,

orcid.org/0000-0003-3297-9367

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Губич П.В.,

orcid.org/0000-0002-7179-5627

старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

У статті йдеться про дослідження критеріїв та закономірностей перекладу з англійської мови на українську текстів документів НАТО. Автори зазначають, що багатостороннє вивчення лінгвістичних, термінологічних, текстоутворюючих особливостей перекладу циркулярів НАТО видається надзвичайно важливим з огляду на сучасну військово-політичну ситуацію в Україні та світі. Переклад матеріалів документів НАТО набуває також великого значення через те, що розширюються зовнішньополітичні та економічні зв'язки між державами, зростає кількість засобів масової інформації, кількість контактів із зарубіжними партнерами, на які впливає Альянс. Лексика таких документів є пластом, що охоплює назви і поняття військового, суспільно-політичного, економічного життя багатьох держав і тісно переплітається з іншими сферами життєдіяльності.

Автори досліджують способи та прийоми передачі номінацій, що функціонують в англійських циркулярах НАТО, під час перекладу українською мовою. У статті здійснюється опис закономірностей та критеріїв перекладу документів НАТО, виявляються особливості та труднощі перекладу, визначається місце перекладу документів НАТО в сучасному перекладознавстві, розкриваються основні лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості лексики у документах НАТО; виявляються основні лексико-семантичні та граматичні проблеми перекладу номінацій та способи їх вирішення.

Вузкий та широкий контекст, екстралінгвістичні особливості тексту розкривають значення багатозначного слова, визначають вибір перекладацького еквівалента. Застосування смислового розвитку та супутніх лексико-граматичних трансформацій при перекладі словосполучення підтверджує, що перекладацький процес – це не просто передача словникової відповідності з однієї мови на іншу, враховуючи при цьому недосконалість двомовного словника, в якому можуть відобразитися не всі значення слова – це вміння підбирати такі лексичні одиниці у мові перекладу, які б відображали лінгвістичні та екстралінгвістичні характеристики матеріалу, що перекладається.

Ключові слова: переклад, НАТО, документи, аббревіатура, лексико-граматичні трансформації, неологізми.

The article deals with the criteria and regularities study of the NATO documents translation from English into Ukrainian. The authors note a multifaceted study of the linguistic, terminological, and text-forming features of the NATO circulars translation seems extremely important in view of the current military-political situation in Ukraine and the world. The NATO documents translation is also of great importance due to the fact that foreign policy and economic relations between states are expanding, the number of mass media as well as the number of contacts with foreign partners, which are influenced by the Alliance, is increasing. The vocabulary of such documents is a stratum that covers the terms, names and concepts of the military, socio-political, and economic life of many states and is closely intertwined with other spheres of life.

The authors investigate the ways and techniques of transferring nominations that function in English-language NATO documents while being translated into Ukrainian. The article also describes the laws and criteria NATO documents translation, reveals the peculiarities and difficulties of translation, determines the place of NATO documents translation in modern translation studies, reveals the main linguistic and extralinguistic features of the vocabulary in NATO documents; the main lexical-semantic and grammatical problems of the nominal units translation and ways to solve them are revealed.

The narrow and broad context as well as the extralinguistic features of the text reveal the meaning of a polysemous word, the choice of a translation equivalent. The use of semantic development and accompanying lexical-grammatical transformations in the word combination translation confirms that the translation process is not just the transfer of vocabulary correspondence from one language into another, taking into account the bilingual dictionary imperfection, which may not display all the meanings of a word, it is the ability to select lexical units in the target language that would reflect the linguistic and extralinguistic characteristics of the translated material.

Key words: translation, NATO, documents, abbreviation, lexical-grammatical transformations, neologisms.

Постановка проблеми. Переклад матеріалів документів НАТО набуває все більшого значення через те, що розширюються зони впливу Альянсу на світовій арені, зростає кількість контактів із зарубіжними партнерами, включаючи Україну, на які впливає Альянс. Основними пріоритетами Альянсу є забезпечення колективної безпеки, стримування військових дій та оборона; запобігання кризам, їх врегулювання та безпека через співпрацю. Вивчення критеріїв і закономірностей перекладу лексики документів НАТО є **актуальним** для перекладознавства, оскільки це пласт лексики, що охоплює та поєднує військові терміни, назви та поняття, які відносяться до сфер безпеки і кібербезпеки, суспільно-політичного та дипломатичного життя багатьох держав.

Постановка мети та завдань статті. Метою нашої розвідки є опис закономірностей та критеріїв перекладу документів НАТО. Зазначена мета визначила постановку **завдань**: визначити місце перекладу документів НАТО в сучасному перекладознавстві; описати критерії та закономірності перекладу лексики у документах НАТО.

Матеріалом дослідження стали паралельні англо-українські тексти документів НАТО розміщені на сайті <https://www.nato.int> (Довідник НАТО. Brussels: Belgium, 2006. 386 с.; Стратегічна концепція НАТО. 2022; NATO 2022 strategic concept; NATO HANDBOOK. Brussels: Belgium, 2006. 405 p.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичнооснову дослідження склали праці з документознавства (О.А. Остроушко, М. Vednarek.), термінознавства (Т.Р. Кияка, Л.М. Томіленко,) та перекладознавства (Н.М. Акоп'янц, Т.П. Андрієнко, В.І. Карабана) та ін.

У процесі перекладу документів НАТО перед перекладачем постає низка проблем, які вимагають адекватного рішення. У термінах М. Фаргала переклад це «багатогранний, багатопроблемний процес з різними виявами, реалізаціями та результатами» [3: x]. Таке розуміння терміна «переклад» розкриває сутність перекладацького процесу і доводить, що проблеми перекладу є частиною цього процесу. У контексті перекладу офіційних документів НАТО виявлено лінгвістичні, текстові, прагматичні, культурологічні, семіотичні, екстралінгвістичні проблеми, проблеми, пов'язані з розумінням тексту, про які в процесі перекладу можуть сигналізувати такі факти: паузи, звернення перекладача до словників, застосування перекладацьких стратегій, опущення перекладу, виправлення, коментування джерела тощо [6].

Крім того, варто підкреслити, що переклад відіграє ключову роль у виробленні міжнародної

політики та дипломатії (наприклад, підписання двосторонніх та багатосторонніх контрактів, виголошення промов під час державних візитів), а також у розробці національної політики, зокрема щодо офіційно двомовних чи багатомовних країн. Функціонування англійської мови як мови глобального спілкування спонукало перекладачів, дипломатів, науковців та лінгвістів виявити гострий інтерес до порівнянь між мовою оригіналу та мовою перекладу щодо термінології дипломатичного дискурсу. На відміну від інших шарів або лексичних виявів, суспільно-політична лексика має свої, відмінні ознаки та відображає лінгвальну політику певних соціальних та ідеологічних угруповань, соціально-економічні відносини, ідеологічні питання тощо [5]. Саме тому вважаємо важливим виявити конкретні проблеми перекладу таких текстів.

Виклад основного матеріалу. Проблеми ділового стилю документів НАТО мають різноманітний характер так як ці документи виконують кілька функцій та мають свої лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості. Можна виокремити проблеми, пов'язані зі сприйняттям тексту та його відтворенням [1].

Переклад документів НАТО можна проаналізувати з різних аспектів – це лінгвістичні проблеми перекладу (військові реалії та термінологія, безеквівалентна лексика, неологізми тощо), екстралінгвальні проблеми перекладу [2].

Доперекладацький аналіз. Документи НАТО та їх офіційні переклади, розміщені на сайті <https://www.nato.int/> містять специфічні лексичні, морфологічні та синтаксичні мовні засоби. До лексичних відносимо:

а) позначення місця дії, самих дій, осіб та інших предметів: *Our world is contested and unpredictable. The Russian Federation's war of aggression against Ukraine has shattered peace and gravely altered our security environment. Its brutal and unlawful invasion, repeated violations of international humanitarian law and heinous attacks and atrocities have caused unspeakable suffering and destruction* (<https://www.nato.int>). *Наш світ сповнений суперництва і непередбачуваний. Загарбницька війна Російської Федерації проти України похитнула мир й значно погіршила наше середовище безпеки. Жорстоке і незаконне вторгнення Росії, неодноразові порушення нею міжнародного гуманітарного права, її жахаючі військові напади і звірства спричинили невимовні страждання і спустошення* (<https://www.nato.int>);

б) фразеологічні засоби: *Our new Strategic Concept reaffirms that NATO's key purpose is to*

ensure our collective defence, based on a 360-degree approach. У нашій новій Стратегічній концепції знову підтверджується, що основним завданням НАТО є гарантування колективної оборони на основі підходу «на 360 градусів» (<https://www.nato.int>). У номінації концептуалізується сутність методу 360 градусів, яка полягає в тому, що співробітника оцінюють декілька людей із його робочого оточення: керівник, колега, наставник, колега по проекту і т. п. (<https://www.nato.int>);

с) метафори: *It also emphasises the cross-cutting importance of investing in technological innovation and integrating climate change* (<https://www.nato.int>). Він також наголошує на наскрізній важливості інвестування в технологічні інновації та інтеграції зміни клімату (<https://www.nato.int>);

д) порівняння: *Regular contacts at all levels with other countries like New Zealand and Australia have also been developed. In some cases these dialogues may be complemented by participation in specific NATO activities or joint participation in events. Rozvivayut'sya regularni kontakti na usix rivnyax z inshymi krajinami, takimi yak Nova Zelandiya i Avstraliya* (<https://www.nato.int>). У деяких випадках ці діалоги можуть доповнюватися участю у специфічних заходах НАТО або спільною участю у певних подіях (порівняння) (<https://www.nato.int>);

є) перифрази: *Міністри оборони країн – членів НАТО, які беруть участь у роботі Комітету оборонного планування НАТО, регулярно зустрічаються на засіданнях Групи ядерного планування (NPG), де вони обговорюють специфічні питання політики, пов'язаної з ядерними силами* (<https://www.nato.int>). *The Defence Ministers of member countries which take part in NATO's Defence Planning Committee meet at regular intervals in the Nuclear Planning Group (NPG), where they discuss specific policy issues associated with nuclear forces* (перифраза *nuclear forces* вжито щодо ядерної зброї) (<https://www.nato.int>);

ж) використання скорочень та аббревіатур: *AAP (Allied Administrative Publication) Адміністративна документація НАТО* (<https://www.nato.int>).

Середморфологічних засобів виокремлюються:

а) прикметники, прислівники: *Our world is contested and unpredictable* (<https://www.nato.int>). *Наш світ сповнений суперництва і непередбачуваний* (<https://www.nato.int>);

б) дієслова майбутнього часу особливо частотні в циркулярах НАТО: *NATO will continue to fulfil three core tasks: deterrence and defence; crisis prevention and management; and cooperative*

security (<https://www.nato.int>). *НАТО і надалі виконуватиме три своїх основоположних завдання, а саме: стримування і оборона; запобігання і врегулювання криз; та безпека шляхом співпраці* (<https://www.nato.int>);

We will enhance our individual and collective resilience and technological edge. These efforts are critical to fulfil the Alliance's core tasks. We will promote good governance and integrate climate change, human security and the Women, Peace and Security agenda across all our tasks. We will continue to advance gender equality as a reflection of our values (<https://www.nato.int>). *Ми зміцнимо нашу індивідуальну і колективну стійкість і закріпимо технологічну першість. Ці зусилля є вирішальними для виконання основоположних завдань Альянсу. Ми сприятимемо забезпеченню справедливого управління і включимо зміну клімату, людську безпеку і тематику «Жінки, мир і безпека» до усіх завдань Альянсу. Ми і надалі просуватимемо гендерну рівність як відображення наших цінностей* (<https://www.nato.int>); .

с) словотворчі суфікси:

They are investing in sophisticated conventional, nuclear and missile capabilities, with little transparency or regard for international norms and commitments. Strategic competitors test our resilience and seek to exploit the openness, interconnectedness and digitalisation of our nations (<https://www.nato.int>). Вони вкладають кошти у більш досконалі звичайні озброєння і новітній ядерний і ракетний потенціал, демонструючи при цьому відсутність прозорості або поваги до міжнародних норм і зобов'язань. Стратегічні конкуренти випробовують нашу стійкість і намагаються використати на свою користь відкритість, взаємопов'язаність і діджиталізацію наших суспільств (<https://www.nato.int>);

д) префікси, що виражають протиставлення:

An enhanced package of anti-terrorist measures was adopted and new initiatives were introduced to improve cyber-defence, civil emergency planning and civil protection. These measures were bolstered by the commitment to reinforce cooperation with other international organisations on terrorism (<https://www.nato.int>). *Було ухвалено розширений пакет антитерористичних заходів і запропоновано нові ініціативи з вдосконалення захисту комп'ютерних мереж, цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій і цивільної оборони* (<https://www.nato.int>).

Англійська та українська мови мають свій набір мовних засобів, які використовуються при описі подій.

Переклад інтернаціональної лексики та хибних друзів перекладача в циркулярах НАТО.

Порівняльно-перекладацький аналіз англійських та україномовних документів НАТО, що при міжмовній передачі зазначеної лексики застосовуються еквіваленти або словникові відповідники, варіантні та контекстуальні відповідники, а також лексико-граматичні трансформації.

Розглянемо вищезгадані лексичні одиниці з прикладів.

а) Переклад міжнародних та псевдоінтернаціональних слів:

Розглянемо переклад номінації *group*:

1. *Non-state armed groups, including transnational terrorist networks and state supported actors, continue to exploit conflict and weak governance to recruit, mobilise and expand their foothold* (<https://www.nato.int>). *Недержавні збройні угруповання, зокрема транснаціональні терористичні мережі і підтримувані урядами терористичні організації, продовжують використовувати на свою користь конфлікти і слабкість управління для вербування, мобілізації і збільшення армії своїх послідовників* (<https://www.nato.int>);

2. *This situation provides fertile ground for the proliferation of non-state armed groups, including terrorist organisations. It also enables destabilising and coercive interference by strategic competitors* (<https://www.nato.int>). *Ситуація погіршується у зв'язку з наслідками зміни клімату, слабкості інституцій, криз у галузі охорони здоров'я і проблем продовольчої безпеки, створюючи плідний ґрунт для поширення недержавних збройних угруповань, включаючи терористичні організації* (<https://www.nato.int>);

3. *They undermine human and state security and have a disproportionate impact on women, children and minority groups.* (<https://www.nato.int>). *Через такі тенденції виникають серйозні транснаціональні і гуманітарні виклики, які підривають людську безпеку і національну безпеку держав і мають набагато серйозніші наслідки для таких категорій населення, як жінки, діти і представники меншин* (<https://www.nato.int>);

У першому і другому прикладах номінація *group* перекладається як угруповання. У третьому, стаючи частиною колокації *minority groups* як *представники меншин*. Тобто можна спостерігати еквівалентний переклад. На матеріалі електронного мультимовного словника було встановлено, що англійське слово *group* відноситься до інтернаціональної лексики, оскільки у низці мов їх графічні форми збігаються, слова мають єдиний корінь у трьох мовах. В україн-

ській: група. у німецькій: *gruppe*, у французькій: *groupe* [4].

Труднощі перекладу аббревіатур-неологізмів у текстах документів НАТО. Серед основних способів перекладу неологізмів виділяють: підбір відповідного еквівалента у мові перекладу, транскрипцію та транслітерацію, запозичення та калькування, пояснювальний та описовий переклад, пояснення, запозичення у супроводі з описовим перекладом, семантичний спосіб перекладу, який здійснюється на основі контексту, підбір «приблизного» або «умовного» еквівалента, калькування з деякими змінами, щоб неологізм вписувався у фонологію / морфологію перекладної мови, створення нового слова.

При передачі назв організацій, альянсів, проєктів, планів і т.п. зникає потреба пошуку еквівалента в мові перекладу і, такі неологізми, проникають в українську мову або у своєму вихідному образі, тобто залишаються мовою оригіналу, у деяких випадках вони передаються шляхом описового перекладу або ж шляхом калькування чи транскрибування:

1. *Together with its Partner countries, NATO has elaborated a Partnership Action Plan on Terrorism (PAP-T).* *Спільно з країнами-партнерами НАТО виробила План дій Партнерства в боротьбі з тероризмом (PAP-T).* (<https://www.nato.int>);

2. *This was the first such conference to take place in support of countries offering to lead a non-NATO-led military operation based on a United Nations Security Council resolution. Це була перша конференція такого роду на підтримку країн, які взяли на себе відповідальність за керівництво операцією не під проводом НАТО на основі резолюції Ради Безпеки ООН.* (<https://www.nato.int>);

3. *Both Operation Enduring Freedom and ISAF continue to benefit from the efforts made by NATO over the past decade to engage its Partner countries in NATO-led operations and from the practical experience gained from Partner country participation in peacekeeping operations in the Balkans. I operation "Enduring Freedom", i MCCB продовжують користуватись підтримкою країн-партнерів, яких протягом останнього десятиліття НАТО активно залучає до своїх операцій та користується практичним досвідом, набутим країнами-партнерами в миротворчих операціях на Балканах* (<https://www.nato.int>).

Наведені приклади свідчать про те, що переклад відбувається шляхом зберігання неологічної аббревіатури мовою оригіналу, як у першому прикладі, або описовим перекладом, як у другому прикладі. У третьому передача відбува-

№	Неологічна аббревіатура	Переклад	Спосіб перекладу
1.	AAP (Allied Administrative Publication)	Адміністративна документація НАТО	описовий
2.	AAYP (Atlantic Association of Young Political Leaders)	Атлантична асоціація молодих політиків	описовий
3	ABM (Anti-Ballistic Missile-ABM Treaty of 1972)	Договір про протиракетну оборону 1972 (ПРО, 1972)	описовий+ аббревіатура в мові перекладу
4	AC (Alliance Committee)	Комітет Альянсу	описовий
5	ACCIS (Automated Command and Control Information System)	Автоматизована інформаційна система командування і управління	описовий
6	ACCS (Air Command and Control System)	Система повітряного командування і управління	описовий
7	ACO (Allied Command Operations)	Оперативне командування об'єднаних збройних сил НАТО	описовий
8	ACT (Allied Command Transformation)	Командування об'єднаних збройних сил НАТО з питань трансформації	описовий
9	ADP (Automated Data Processing)	Автоматизована обробка даних	описовий
10	BMEWS (Ballistic Missile Early Warning System)	Система раннього виявлення балістичних ракет	описовий

ється шляхом підбору відповідника в українській мові.

Наведемо ще деякі приклади перекладу неологічних аббревіатур в текстах НАТО.

Отже, як бачимо з вищенаведених прикладів, неологічні аббревіатури в текстах циркулярів НАТО найчастіше перекладаються шляхом описового перекладу.

Висновки та перспективи дослідження. Переклад ділового стилю документів НАТО є самостійним перекладознавчим напрямком, який можна схарактеризувати за наступними критеріями: має своє тематичне наповнення, свій набір мовних засобів, характеристики, мету, відноситься до комунікативного перекладу. Він відрізняється від художнього та спеціального перекладу функціональною, комунікативною та прагматичною спрямованістю, виконує політичну, ознайомчу та стимулюючу функції, функцію військової комунікації.

Тексти, що перекладаються в рамках циркулярів НАТО, насичені спеціальними термінами, словами та словосполученнями мілітарного спрямування; скороченнями; образними порівняннями, метафорами, метонімією; словами з позитивним

або негативним забарвленням, термінологією різних сфер життєдіяльності.

Аналіз англійських циркулярів НАТО та їх офіційних перекладів, розміщених на сайті <https://www.nato.int/>, показав, що практично в будь-якому документі існують характерні саме для ділових текстів лексичні, морфологічні та синтаксичні мовні засоби: позначення місця дії, самих дій, осіб та інших предметів, фразеологічні засоби, метафори, порівняння, перифрази, іншомовна та запозичена лексика, особливі прикметники, прислівники. Дієслова майбутнього часу особливо частотні в циркулярах НАТО. До синтаксичних засобів документів відносимо вступні слова, складнопідрядні пропозиції, безособові речення. Показовою рисою текстів НАТО є велика кількість описових конструкцій.

Багатозначні слова становлять значну частину англійської лексики. Для перекладу англійського слова перекладач змушений вибирати з безлічі значень, запропонованих у словнику та підказаних контекстом.

Неологічні аббревіатури в текстах циркулярів НАТО найчастіше перекладаються шляхом описового перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корольова Т., Соріч Р., Александрова О. Військовий дискурс та особливості його перекладу. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2021. № 33. С. 369–381.
2. Лисичкіна І., Лисичкіна О., Проценко Є. Спеціальна термінологія НАТО в контексті військово-термінологічної діяльності із лінгвістичного забезпечення. *Честь і Закон*. 2022. С. 99–102.
3. Farghal M. Contextualizing. Translation Theories. United Kingdom: Cambridge Scholars Publishing, 2015. 197 p.
4. Lingvo Live. Best Lingvo and Collins dictionaries for 20 languages. URL: <https://www.lingvolive.com/>
5. Papa R., Challenges of Translating Diplomatic Discourse, Terminology and Proverbs from English to Albanian Language. 2019. UBT International Conference. URL: <https://knowledgecenter.ubt-uni.net/conference/2019/events/51>.
6. Sárosi-Márdirosz K. Problems Related to the Translation of Political Texts *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 6 (2). 2014. P. 159–180.